

Leesproblemen in het secundair onderwijs

1 januari 1994

Auteurs: Willemien Tak-Stoop, Ietje Erkens-Mol

Volume: 23

Nummer: 3

Pagina's: 46

Documenten

- [vonk_jrg23_043.pdf](#)

leesproblemen in het secundair onderwijs willemien tak stoop letje erkens mol een gebrekkige leesvaardigheid kan in het secundair onderwijs grote problemen opleveren het signaleren diagnostiseren en begeleiden van leesproblemen is daarom ook hier heel belangrijk op het instituut voor didactiek en onderwijspraktijk te amsterdam geeft het centrum voor taalleerproblemen ook cursussen over lees en spellingproblemen in het secundair onderwijs ook een opleiding tot remedial teacher wordt er verzorgd dit schooljaar is er een begin gemaakt met cursussen in antwerpen georganiseerd door het centrum voor beideswetenschappelijke leraren van de universitaire instelling antwerpen1 een van deze cursussen is een waarin centraal staan discussies wordt aangegeven hoe een taak ligt het verbeteren van de functie dat de basisschool kinderen geleterdheid tot een niveau van functionele geleterdheid moet brengen dat houdt in vooral voor leerlingen met lees en spelling dat zij beschikken over die kennis en problemen in allerlei soorten en gradaties is vaardigheden die personen in staat het bereiken van functionele geleterdheid stellen handelend op te treden in al het altijd haalbaar daarom is het signaleren die activiteiten waarbinnen geleterd diagnostiseren en begeleiden van leesproblemen als norm wordt verondersteld de mon in het secundair onderwijs zeer belang maatschappelijke relevantie van het kunnen rijk bij dit artikel geven we een overzicht van omgaan met teksten wordt in deze definitie die leesproblemen en beschrijven we een duidelijk naar voren gehaald recent aantal diagnosemiddelen die bij het opsporen nederlands onderzoek zwarts 1990 ervan gebruikt kunnen worden we besluiten sijtstra 1993 en internationaal vergelijkingsresultaten enkele suggesties voor de begeleiding onderzoek lundberg linnakyla 1993 wij zien uit dat nederlandse kinderen het begrijpend en studerend lezen niet voldoende tekstbegrip beheersen met informatiemiddelen konden de kinderen redelijk omgaan maar naslag tekstbegrip is een essentiële component werken konden ze niet goed hanteren bij van functionele geleterdheid bij het begrijpende schrijftaken bleek dat maar een klein deel van een tekst zijn drie deelprocessen percentage leerlingen effectief communicatie betrokken respens ceert het is in ieder geval niet

zo dat alle kinderen na de basisschool functioneel 1 op woordniveau moet via directe of geletterd genoemd kunnen worden dat indirecte weg woordherkenning betekent dat hier zowel voor het basison optreden moet toegang gevonden derwijs als voor het secundair onderwijs worden tot het mentaal lexicon zodat 23e jaargang nummer 3 jan feb 1994 betekenis aan woorden gehecht categorieen lees en spel worden 2 op zinsniveau moet een lezer proposi lingproblemen ties de elementaire betekenisdragers van een zin ontdekken en integreren het is mogelijk categorieen lees en spel om de zinnen te begrijpen lingproblemen te onderscheiden geba 3 op tekstniveau moet de lezer in staat seerd op twee belangrijke vormen van infor zijn om met behulp van zijn kennis matieverwerkingsprocessen verhoeven een tekstmodel op te bouwen een van der leg 1992 processen van hogere schema van de tekst zo n schema en van lagere orde in de lees en schrijf speelt een tweeledige rol bij het vaardigheid worden deze processen gere begrijpen van een tekst al lezend flecteerd door top down strategieen die het wordt het schema geleidelijk geacti begrip en de aanpak van de tekst bepalen veerd schema identificatie en het en door bottom up processen die zorg dra opgeroepen schema wordt gebruikt gen voor een accurate en snelle verwerking bij het begrijpen van de tekst helpt van orthografische en auditieve informatie³ verwachtingen formuleren en bijsstellen schema toepassing in de fase van het aanvankelijk leesonderwijs deze drie deelprocessen zijn met elkaar in ligt het accent vooral op bottom up proces interactie het eerste deelproces betreft het sen waarbij top down strategieen een technisch lezen de andere twee betreffen belangrijke faciiterende factor zijn wanneer begrijpend lezen het om begrijpend studerend en kritisch lezen gaat verschuift het accent naar top in een publikatie van de universiteit down strategieen waarbij de automatise groningen wordt het onderscheid tussen ring van bottom up processen een belang de verschillende niveaus geformuleerd als rijke voorwaarde is zijn lees en schrijfpro micro meso en macro galema 1989 zie bie nen kunnen het gevolg zijn van beper oak lijmbach e a 1990 kingal in de hogere orde processen 1 van 1 het micro niveau betreft het woord tekorten in de lagere orde processen 2 of en zinsniveau in hoeverre is de lei van een combiniie domvan 3 in staat woorden te herkennen en begrijpen en ken hij proposities vor 1 top down beperkingen kunnen een men kennis van woorden woorden gevolg zijn van een geringe beheersing van schat is hierbij belangrijk de spreektaal een kleine woordenschat z begrip op meso niveau betreft het kun kan leiden tot problemen met woordher nen integreren van proposities infor kenning en tekstbegrip een beperkte ken matie uit verschillende zinnen tekstge nis van de wereld en moeite met strategi deelten meestal binnen een alineasche vaardigheden denkstrategieen bij de moet adequaat gecombineerd worden aanpak van een tekst spelen daarnaast een soms moet de lezer hierbij afleidingen grote rol bij top down beperkingen het maken kennis van relaties die uitge kenmerkende van leerlingen met dergelijke drukt worden door voegwoorden en beperkingen is dat zij naast wellicht een verwijswaarden is hierbij belangrijk wat trage technische leesvaardigheid voor 3 het begrip op macro niveau betreft de al problemen hebben met het begrijpend grote lijn van de tekst bijvoorbeeld in lezen in extreme gevallen kan dit leiden tot de vorm van het formuleren van de functionele ongeletterdheid de risicokans hoofdgedachte van de tekst of van op dit

soort problemen is het grootst bij een tekstgedeelte leerlingen uit een minder taalrijk milieu met betrekking tot de begeleiding van deze pro jan feb 1994 nummer 3 23e jaargang blemen moet gedacht worden aan woor tom up processen en top down processen denschatvergroting het aanleren van een vaak door middel van aangepast orderwijs top down benadering van de tekst en het het is van groot belang ook in het secun aanleren van metacognitieve strategieen dair onderwijs lees en schijfproblemen zo tijdig en zo goed mogelijk te signaleren en 2 bij bottom up problemen gaat het meest diagnostiseren daarom worden hieronder al om leerlingen die beschikken over een enkele mogelijkheden beschreven voor een redelijk ontwikkelde woordenschat en syn juiste diagnose van de leesproblemen tactische kennis en ook hun algemene ken nis van de wereld is meestal voidoende zij hebben eigenlijk onverwacht moeite met diagnose van de lees de coderen omdat ze moeilijk de associatie tussen fonologische en orthografische infor problemen matie kunnen leggen deze leerlingen ieren minder accuraat en minder snel lezen en in onze cursussen maken we bij de diagno schrijven de top down processen zijn ech se een onderscheid tussen technisch lezen ter in die mate ontwkkeld dat ze het auto en begrijpend lezen matiseringsproteem voor een deel com penseren zodat deze leerlingen niet tot de technisch lezen potentieel functioneel ongeletterden behoren het betreft hier de zgn dyslectische aan de hand van de brus 2 miuutttest een leerlingen zij zijn gebaat bij het vergroten voor het secundair onderwijs geschikte varia van het fonemisch bawvusijn en het verbe tie op de 1 minuutttest wordt getoetst hoe teren van de decodeervaardigheid b v ook veel losse woorden een leerling kan lezen in door effectief spellingonderwijs eventueel twee minuten dit levert een ruwe score op kunnen hun compensatiemogelijkheden ver b v 57 warnee een bepaalde didactische groot worden acceptatie van hun handicap leeftijdequivalent correspondeert dle 30 door henzelf en hun omgeving en bereidheid aan de hand van een tabel kan uitgezocht tot het biden van dispensatie en compen warden met welke avi kaart de ruwe score satie door de school zijn van groot belang overeenkomt in het voorbeeld met avi 9 deze avi kaart wordt afgenomen om het 3 de derde en vermoedelijk grootste leesniveau van teksten te bepalen het kan groep stanovich 1986 leeriirgen heeft niet namelijk zo zijn dat een leerling meer moeite in die mate competentie in hogere orde heeft met het lezen van een tekst dan met processen dat zij hun automatiseringspro het lezen van losse woorden omdat zijn bleem kunnen compenseren deze leerlin korte termijngeheugen meer belast wordt bij gen lopen bovendien het risico dat hun voorbeeld of dat hij juist minder moeite heeft frustratie door het moeizaam aanleren van met het lezen van een tekst omdat hij steun de decodeervaardigheid de ontwikkeling ondervindt door de betekenis bijvod d van een top down competentie in de weg als is vastgesteld welk avi niveau de leer staat het kan hier dyslectische leerlingen ling beheerst dan kan de strategie van de betreffen en leerlingen met beperkte intel leerling onderzocht worden aan de hand lectuele vermogens bij de laatste groep van een tekst die twee avi niveaus hoger manifesteren de problemen zich doorgaans lift dan het beheersingsniveau dan wordt vroeg en hun beperkingen belemmeren elk immers een beroep gedaan op de strategie leerproces net als de eerste groep heeft van de leerling in de praktijk van het secun deze groep leerlingen de kans op functione

dair onderwijs kan dit betekenen dat er le ongeletterdheid hulp kan geboden wor
geen avi kaart meer beschikbaar is zodat den in de vorm van het stimuleren van
bot het strategieonderzoek op grond van het 23e jaargang nummer 3 jan feb 1994
kijkbewijs zie clemens henneman 1989 signaleringstoets worden vragen op micro
of schokkunst zie bakker renes fennis meso en macro niveau gesteld als dia poort
1991 plaatsvindt teksten die qua gnostisch materiaal als het lezen nader belevings-
niveau ook meer bij de secundair onderzocht moet worden bevat de map onderwi-
jsleerling passen op deze manier een toets die de stilleessnelheid toetst en wordt
duidelijk of we met een spellende of vragen op meso en micro niveau stelt een ra-
dende lezer of met een mengtype te maken hebben de algemene vaardigheid kan
ook door mid door te onderzoeken of de gemaakte fou del van een cloze toets on-
derzocht worden ten we of niet in de context passen krijgen de doze toets doet
een beroep op dezelfde we bovendien een beeld van de mogelijke processen als
andere toetsen voor het begrij den van de leerling om gebruik te maken pen van
woorden en zinnen ut een tekst er van de context moet gebruik gemaakt worden
van informatie zowel ut de tekst als uit het eigen geheugen begrijpend lezen bij
een coze toets moeten de leerlingen ont brekende woorden invullen in een tekst
het begrijpend lezen kan in de schoolse daartoe moeten ze de overige woorden zin
situatie gemakkelijker op grote schaal nen en de context begrijpen een voorbeeld
onderzocht worden en wel op verschillen van zo n cloze toets voor het secundair
de manieren met betrekking tot de strate onderwijs is die van boland ook bakker
gieen kan zowel de algemene vaardigheid renes fenris poort 1991 bevat een do in
het begrijpen van teksten als de beheer zetoets namelijk de tweede signalerings-
toets sing van verschillende deelvaardigheden waanbij een onderscheid wordt ge-
naakt tus getoetst worden sen het kunnen inrollen van functiewoorden betreft
structuurgevoel en van inhoudswoor de algemene vaardigheid in het begrijpen
den betreft woordkermis en woordv ding van de betekenis van een tekst kan op
twee manren getoetst worden een klas er zijn ooklrend lezentoetssen die ver sieke
vorm is het geven vat een tekst met schillende deeivaardigheden toetsen een vra-
gen een voorbeeld hiervan is een recent voorbeeld hiervan voor het secundair on-
derdeel van een recent verschenen onderwijs is de schematest van nies begnlpnd
leestest van kan aarnoutse aarnoutse 1993 de leerlingen krijgen naar 1993 na i et
lezen van een informatieve aanleiding van informatieve teksten vragen tekst beant-
woordt de leerling enkele wagen die betrekking hebben op de betekenis van die
betrekking heler op woord zins en woorden verwijst en signaalwoorden en rela tek-
stniveau het juiste antwoord kan uit vier ties oorzaak gedg onderdee geheel etc al-
ternatieven gekozen worden de test andere voorbeelden van deelvaardigheden
bestaat uit tien informatieve teksten deze toetsen zijn onderdelen van de taaltoets
toets is beschikbaar voor het eerste leerjaar allochtone kinderen van verhoeven
van mavo havo en vwo vergelijkbaar vermeer 1993 deze tak toets is een dia aso en
voor groep 8 van de basisschool gostische toets voor allochtone en autocht vergeli-
jkbaar zesde leerjaar one leerlingen in de bovenbouw van het een ander voorbeeld
hiervan is te vinden in basisonderwijs die voor verkennend dia remedial teaching
11 bakker renes gnostisch onderzoek ook voor het secundair fennis poort 1991 de
eerste signalerings onderwijs gebruikt kan worden de toets toetst algemeen tekst-

begrip waarbij z nleestaak vraagt de ding de grammatica ook aan de orde komt in hoeverre de leer le correctheid van zinnen woordvorming en ling bewust gebruik maakt van informatie zinsstructuur te beoordelen voor het onder die de titel en illustraties geven bij de derde zoeken van het begrijpen vert de samenhang jan feb 1994 nummer 3 23e jaargang wit van zinnen in geschreven tekst bevat de toets brengen maar het bood in onze cursussen tekstlesstaak 1 die de samenhang in vorm een hanteerbaar uitgangspunt toetst ad h v voegwoorden en verwijzingen en tekstleestaak 2 die de samenhang in bij de begeleiding van leerlingen met techn betekenis toetst a d h v inhoudswoorden sche leesproblemen wordt in onze cursus twee schriftaken naar aanleiding van plaatjes sen uitgegaan van de neuropsychologische vragen de leerlingen betekenis en vormrela inzichten hemisfeer specifieke en allude ties actief uitte drukken rende stimulering van het imiteren van het eindprodukt de kijk en luistermethode het kennen van de betekenis van woorden is van der leij 1983 van het trainen van een belangrijke deelvaardigheid een voor deelvaardigheden en van allerlei talige waarde voor het begrijpen van teksten ai eer taakgerichte oefeningen der in dit artikel werd aangegeven dat top down problemen het gevdbg kunnen zijn van bij de begeleiding van problemen met begrijp een te kleine woordenschat het kan daarom pend lezen komt een algemene aanpakstra wenselijk zin de woordenschat van een leer tegie om een tekst top down te benaderen ling te onderzoeken een instrument hiervoor aan de orde de leerling leert een tekst vol is de woont schattest voor het eerste leer gens de havlot methode zie studieessen par van het vbo vergelijkbaar bso en van gerrits e a 1991 of de sq3r methode te het mavo havo en vwo vergelijkbaar lezen waarbij hij een leesdoel leert kiezen en aso van aamoutse 1993 waarmee het leert hoe hij met moeilijke woorden moet begrip van de betekenis van geschreven omgaan zie weet watje leest lijmbach e a woorden in een zin gemeten wordt ook de 1990 het is van groot belang dat een leer tak toets bevat onderdelen die de woorden ling deze methode dagelijks terugziet in de schat van de leerling meten de definitietaak schoolse situatie dat er vakoverstijgend mee vraagt de leerling mondeling een definitie gewerkt wordt voor deze algemene strate beschrijving of omschrijving van woorden te gie moet de leerling beschikken over een geven en de leeswoordenschattaak toetst het aantal deelstrategieen die systematisch beschrijven van woorden in geschreven taal getraind kunnen worden zie een tekst deer je zo boselie pype lezen om te weten kok boonman 1984 begeleiding het voert in dit kader te ver de wijze waarop om te beslissen wanneer het technisch lezen de begeleiding van leesproblemen vorm kan nog begeleid moet worden en wanneer het krijgen u itgebreed te bespreken op de ujge begrijpend lezen getraind kan worden werd voegde literatuurlijst zijn slechts enkele titels te het begrip minimae naad van geletterdheid vinden met begeleidend leocmateriaal die als gehanteerd dit niveau ligt bij avi 9 dle 30 voorbeeld kunnen oenen ook de leestoetsen de nederlandse algemene raad voor het die in dit artikel kort zijn besproken staan erop basisonderwijs stelde in 1984 dat kinderen vermeld het moge duidelijk zijn dat de lijst van op het eind van het basisonderwijs ten min toetsen beslist niet uitputtend is ste op avi niveau 9 moeten kunnen lezen als een leerling nog niet het minimale niveau willemien tak stoop letje erkens mol van geletterdheid bereikt heeft dan moet een

centrum voor taalleerproblemen in het geïntegreerde leesbegeleiding technisch en voortgezet onderwijs begrijpend lezen gegeven worden zit de instituut voor didactiek en onderwijspraktijk leerling op of boven dat niveau dan kan vrije universiteit begrijpend lezen getraind worden in de prak de boeleelaan 1115 tijk is deze scheiding niet zo strikt aan te nl 1081 hv amsterdam 23e jaargang nummer 3 jan feb 1994 noten van de redactie 1 in de loop van dit schooljaar zijn de volgende cursussen door het cbl reeds inge richt remediering spelling en leesproblemen nederlands remediering moderne vreemde talen iuister en leesvaardigheid en grammatica en remedd ring leesproble men nederlands de bedoeling van deze cursussen met een overwegend doe karakter is leerproblemen leren signaleren en diagnostiseren met diagnostische en begelei dingsmaterialen is en omgaan en een begeleidingsplan voor individuele leerlingen leren opzetten de cursussen zulien in de toekomst opnieuw worden ingericht indien er vol doende geïnteresseerden zijn mocht u belangstelling hebben geef dan een seinije aan paul reynders uia cbl universiteitsplein 1 2610 wilrijk tel 03 820 29 61 voor meer informatie kunt u ook op maandag dinsdag en woensdagvoormiddag ook contact opnemen met het centrum voor taalleerproblemen in amsterdam op het num mer 00 31 20 548 44 01 de auteurs van dit artikelzijn medewerkers van het centrum 2 een onderzoek uitgevoerd in 50 vlaamse basisscholen met een selectie uit de nederlandse toetsen zwarts 1990 heeft laten zien dat er maar betrekkelijk kleine ver schillen bestaan tussen de lees en schrijfpredaties van nederlandse en naamse leer lingen aan het einde van de basisschool van schooten e b triesscheijn k verbeeck kleine vlaamse peiling de taalvaardigheid van zesde klas basisschool leerfingen in nederland en vlaanderen amsterdam sco 1992 3 voor een uitvoerige behandeling van top down en bottom up processen ver ij zen we naar het artikel van barbara lrnsen elders in dit nummer 4 meer informatie over de av1 niveaus vindt u in het artikel van marc stevens elders in dit nummer bibliografie aarnoutse c ontwikkeling van leeswoord ensc hat in school begeleiding 1993 38 p 28 31 aarnoutse c a j woordenschattest le leerjaar vbo en mavo havo en vwo nijmegen berkhout 1993 bakker renes h w c m fennis poort red remedial teaching hulp bij leerpr o blemen ii houten antwerpen bohn stafleu van loghum 1991 boekaerts m p r j simons leren en instructie assen dekker van de vegt 1993 jan feb 1994 nummer 3 23e jaargang vc boland th cloze toets voor begrijpend lezen bestemd voor de hoogste groepen van het basisonderwijs en de brugdas van het voortgezet onderwijs nijmegen berkkhout boselie w a a m a j c pype een tekst leer je zo onderwijsbureau o m o kastbus 574 5000 an tilburg clemens j k henneman signaleren en diagnostiseren van leerlingen met lees en spellingproblemen in het voortgezet onderwijs culemborg phaedon 1989 de glopper k m e otter leesproblemen in vergelijkend perspectief in school begeleiding 1993 38 p 40 42 galema k tekstbegrip getoetst universiteit groningen 1989 gerrits g p gielis l hutjes r rademakers j smits studielessen nijmegen berkhout 1991 kok w a m j h boonman lezen om te weten de ruiters 1984 lijmbach b h i hacquebord k galema weet wat je leest groningen jacob j a 1990 lundberg i p linnakyld teaching reading around the world hamburg ea 1993 nies s c a j aarnoutse programma schema s maken nijmegen berkhout 1993 rispens j leesproblemen in het voortgezet onderwijs sijtstra j balans van het taalonderwijs halverwege de ba-

sissschool arnhem cito 1993 stanovich k e matthew effect in reading some consequences of individual differences in acquisition of literacy reading research quarterly 1986 21 4 p 360 407 van der leij a ernstige leesproblemen een onderzoek naar mogelijkheden tot differentiatie en behandeling lisse swets zeitlinger 1983 van kan n c a j aarnoutse begrijpend leestest voor het eerste leerjaar van het mavo havo en vwo nijmegen berkhout 1993 van kan n c a j aarnoutse programma structuur van informatieve teksten voor het voortgezet onderwijs nijmegen berkhout 1993 verhoeven l a van der leij functionele geletterdheid introductie in pedagogische studien 1992 69 p 322 331 verhoeven l a vermeer taaltoets allochtone kinderen diagnostische toets voor de vaardigheid nederlands bij allochtone en autochtone kinderen in de bovenbouw van het basisonderwijs zwijzen 1993 zwarts m balans van het taalonderwijs einde basisschool arnhem cito 1990 23e jaargang nummer 3 jan feb 1994